

NEKI ELEMENTI I NAČELA KONFESIONALNOSURADNIČKOG VJERONAUKA

Jadranka Garmaz - Józef Stala

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
jadrankagarmaz@gmail.com
jozef.stala@upjp2.edu.pl

UDK: 37.091.3:27-752
27-676: 27-752
Pregledni rad
Primljeno 04/2018.

Sažetak

Rad analizira razloge, sadržaj i uvjete konfesionalne suradnje u nastavi katoličkog vjeronauka. U radu se analiziraju neki elementi koji osiguravaju uvjete za konfesionalnosuradnički vjeronauk i pokušavaju se iznjedrili neka vjeronaučna načela konfesionalnosuradničkog vjeronauka, prema primjeru i iskustvima iz SR Njemačke. U drugom dijelu članka podastiru se izazovi koji predstoje vjeronauku za praksu, institucionalnu i znanstvenu razinu kao i za mjesne vjeroučitelje. U trećem dijelu se unutar društveno-kulturnog i religijskog konteksta Republike Hrvatske vjeronauk utvrđuje kao teološko mjesto u kojem treba integrirati didaktička načela holističke i grupne nastave, sadržaje društvenog nauka Katoličke Crkve i na taj način izgraditi temelje otvorene, suradničke nastave, međureligijskog i ekumenskog karaktera, utemeljene na koncilskom učenju, na bioetičkim načelima i sadržajima društvenog nauka Katoličke Crkve.

Ključne riječi: konfesionalnost, suradnička nastava, suradnički vjeronauk, međureligijska suradnja, ekumenizam, treći prostor

UVOD

Rad obrađuje temu suradnje u katoličkom vjeronauku, uzimajući u obzir iskustvo Njemačke i njegova moguća značenja za hrvatski vjeronaučni kontekst. O temi kooperativnosti ili suradnje na ovom području u Republici Hrvatskoj tek se u posljednje vrijeme ponešto piše i govori, a s obzirom na promjene u širem društveno-kulturno-religijskome te odgojno-obrazovnome kontekstu u bližoj budućnosti ova će problematika zasigurno diljem Europe postati relevantna i nezaobilazna odgojno-obrazovna te religijsko-pedagoška tema.

Od ponovnog uvođenja vjeronauka u škole konfesionalnosuradnički element važan je dio religijsko-pedagoškog i obrazovno-teoretskog usmjerenja katoličkog vjeronauka u Hrvatskoj. No na teološkoj, mirotvornoj pa i na funkcionalnoj metodičko-didaktičkoj razini konfesionalnosuradnički vjeronauk¹ nov je izazov, koji za sobom povlači niz strukturalnih, sadržajnih, ali i političkih odluka.

Kako katolički vjeronauk ne bi ostao irelevantan u kontekstu današnjeg vremena, već kako bi pomogao učenicima na putu svetosti, potrebno ga je nanovo kontekstualizirati, tj. ponuditi odgovore na današnje izazove, i to ne samo programom nego i izvedbom, općim vjeronaučnim i snažnim društveno relevantnim usmjerenjem.²

U tom duhu i apostolska pobudnica pape Franje *Gaudete et exsultate*, O pozivu na svetost u današnjem svijetu,³ poziva nas na nedvosmislene odgovore, na budnost za znakove vremena i beskompromisno zauzimanje za dobro i borbu protiv Zloga, kako bi Radna vijest nanovo zazvučala čovjeku današnjeg vremena kao poruka smisla i života, poruka nade i vjere, donositeljica Života, i to „na praktičan način u naše vlastito vrijeme, sa svim rizicima, izazovima i mogućnostima”.⁴

Upravo je konfesionalnosuradnički vjeronauk jedan od rizika, ali i izazova Crkve u Europi jer su ipak u većini europskih država na snazi oblici konfesionalnog vjeronauka. Oni se protežu od strogo

¹ Središnji ured njemačkih katolika izdao je 6. svibnja 2017. dokument pod naslovom *Vjeronauk budućnosti: konfesionalan, kooperativan i dijaloški*. Prva rečenica glasi: „Ovaj se ured zauzima za konfesionalni vjeronauk u ekumenskoj suradnji i međureligijskoj razmjeni“. Usp. [http://www.zdk.de/veroeffentlichungen/erklarungen/detail/Fuer-einen-zukunftsfaehigen-Religionsunterricht-konfessionell-kooperativ-dialogisch-240Q/\(10.04.2018.\)](http://www.zdk.de/veroeffentlichungen/erklarungen/detail/Fuer-einen-zukunftsfaehigen-Religionsunterricht-konfessionell-kooperativ-dialogisch-240Q/(10.04.2018.)). Für einen zukunftsfähigen Religionsunterricht konfessionell, kooperativ, dialogisch. Beschlossen von der Vollversammlung des ZdK am 6.5.2017.

² O vjeronaučnoj nastavi u Poljskoj više u: Józef Stala - Elżbieta Osewska, *Anders erziehen in Polen. Der Erziehungs- und Bildungsbegriff im Kontext eines sich ständig verändernden Europas des XXI. Jahrhunderts*, Tarnów, 2009.

³ Papa Franjo, Apostolska pobudnica *Gaudete et exsultate*, O pozivu na svetost u današnjem svijetu, Rim, 2018., br. 23. Usp. http://w2.vatican.va/content/francesco/de/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20180319_gaudete-et-exsultate.html (10.04.2018.).

⁴ Usp. Isto, br. 1. Papa Franjo smatra da smo svi pozvani na svetost, što se temelji na izjavama Drugoga vatikanskog sabora, a posebno na dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen Gentium*, u kojoj stoji: „Opremljeni tolikim i tako spasonosnim sredstvima svi su Kristovi vjernici bilo kojega položaja i staleža, svaki na svom putu, pozvani od Gospodina na ono savršenstvo svetosti kojim je savršen sam Otac“ (LG 11). http://hr.radiovaticana.va/news/2018/04/06/vatikan_u_ponedjeljak_predstavljanje_papine_nove_apostolske_pobudnice/1370050 (11.4.2018.).

konfesionalnih (*learning in religion*), preko vjeronauka kao informacije (*about religion*), do otvoreno konfesionalnih oblika (*learning from religion*).⁵ Tako se konfesionalnosuradnički vjeronauk u europskim školama može pronaći u različitim oblicima. Najčešće je programom zacrtana više-manje ekumenska otvorenost i interreligijska suradnja, no u nekim se krajevima i pokrajinama od 2004. godine može pronaći kao sustavno provođen i vrednovan vjeronaučni oblik, kao što je to slučaj u Baden Württembergu u Njemačkoj ili u novije vrijeme u Beču.⁶

1. ŠTO JE KONFESIONALNOSURADNIČKI VJERONAUK?

Razvoj ovog koncepta vjeronauka u Europi relativno je novijeg datuma. Do sada je unutar konfesionalnosuradničkog vjeronauka sklopljeno samo nekoliko službenih sporazuma o suradnji Katoličke i Evangeličke Crkve u malom broju njemačkih pokrajina. Njemačka biskupska konferencija potiče biskupije da uskoro sklope odgovarajuće sporazume s Evangeličkom mjesnom Crkvom. Ne radi se o tome da se na razini države uvedu jedinstveni modeli suradnje, već o tome da se razviju i izgrade uspješni oblici suradnje prema mjesnim datostima i mogućnostima suradnje. Religiozni odgoj mora biti moguć i ondje gdje sada živi malo kršćana ili gdje će ih biti malo u budućnosti. Središnji ured njemačkih katolika na nacionalnoj se razini zalaže za očuvanje i daljnji razvoj konfesionalnosuradničkog vjeronauka u europskim školama. On potiče Vladu, Ministarstvo kulture i Biskupsku konferenciju Europe da odlučno istupe protiv aktualnog nastojanja i pritiska oko izbacivanja konfesionalnog vjeronauka iz škola i njegove zamjene predmetom religijske kulture. Stoga je važno upoznati se s aktualnim stanjem vjerskog odgoja u susjedstvu kako bismo pravodobno i na najbolji način odgovorili izazovima koji su na području religioznog i vjerskog odgoja pred nama.

S jedne strane, suradnja i dijalog su nakon Koncila glavne teološke odrednice aktualizacije Crkve u svijetu, zbog čega su polazna

---

⁵ Usp. Ana Thea Filipović, *Der Religionsunterricht in öffentlichen Schulen in Europa. Modelle und Entwicklungen als Indikatoren für die gesellschaftliche Bedeutung des Glaubens und die Anfrage an Theologie und Kirche*, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* IX (2011.) 1, 137-152.

⁶ Upravo je na Sveučilištu u Beču obranjena doktorska disertacija hrvatske teologinje Teute Rezo o navedenoj temi. Usp. Teuta Rezo, *Kooperation im konfessionellen Religionsunterricht als Erziehung zum Respekt vor dem Menschen und zur Wertschätzung der Person als Beitrag zur Gestaltung der Gesellschaft Kroatiens*, Wien, 2009., (<https://core.ac.uk/download/pdf/11589645.pdf>, 10. 04. 2018.).

točka za suradnju katoličkog vjeronauka s drugim konfesijama. S druge pak strane, u obrazovno-pedagoškoj praksi ekumenski dijalog i međureligijska suradnja nisu do sada ostavili značajnijeg traga u kontekstu školskog obrazovanja. Tome zasigurno pridonosi činjenica što se pojmom „konfesionalan“ postupalo na različite načine te ga se različito tumačilo unutar konfesionalnih zajednica, nerijetko kao pojam koji isključuje suradnju. Tim pojmom bavit ćemo se u ovom radu. Za početak možemo definirati kako je konfesionalni vjeronauk onaj koji je vezan uz određeni institucionalizirani oblik religijske doktrine i prakse.

Pojam „kooperativan ili suradnički“ nešto je složeniji. U odgojno-obrazovnoj praksi ovaj je pojam poznat u svom didaktičkom smislu kao kooperativno ili suradničko učenje kojim se usvajaju specifične socijalne vještine i stječu osobne kompetencije. No kooperativan ili suradnički u kontekstu religioznog učenja znači ekumenski ili interreligiozno usmjereno učenje. Budući da se pojam „interreligiozno učenje“ nerijetko svodi na puko traženje različitosti u drugim religijama, pri tome držeći čvrsto svoje stajalište, onda se čini prikladnijim rabiti pojam „transreligiozno – transverzalno“⁷, jer on uključuje da jedna religija može biti oplemenjena drugom te da jedna drugoj imaju što ponuditi. Svaka se religija očituje u obliku kulture i na taj način se prenose, uče i usvajaju kulture drugih i drugačijih. Stoga je još prikladniji pojam „interkulturalno, tj. transkulturalno“ učenje. To znači: omogućiti i dopustiti, identificirati i tematizirati zajedničke ciljeve u različitim religijama. Neki autori, poput nekih kulturnih antropologa iz SAD-a ili austrijskog teologa Matthiasa Scharera, govore o tzv. *third space* - trećem prostoru, kao mjestu susreta kultura.⁸ U njemu se mijenja subjekt, postaje subjekt u susretu, čvorište, raskrižje govora, diskursa, sistema. Njihova je teza da su kulture porozne, da postoji nešto poput mimikrije u kulturama te da se nikada ne susreću originali, nego samo interpretacije religioznosti. Original se nalazi u dubini, u središtu, te se kao takav i sam nadopunjuje u procesu transkulturalnosti. Treći prostori nisu specifična mjesta, već procesi razmjene između stranoga i vlastitog. U trećem prostoru mijenjamo perspektivu; tek

⁷ Usp. Bernhard Nitsche - Panikkar Raimon, *Multiple Identität als gelebte interintra-religiöse Transversalität*, u: Bernhard Reinhold - Schmidt Leukel Perry (ur.), *Multiple Identität. Aus verschiedenen religiösen Quellen Schöpfen*, Zürich, 2008., 59-77.

⁸ Usp. Zekirija Sejdini - Martina Kraml - Matthias Scharer, *Mensch werden. Grundlagen einer interreligiösen Religionspädagogik und – didaktik aus muslimisch – christlicher Perspektive. Studien zur Interreligiösen Religionspädagogik*, Kohlhammer, Stuttgart, 2017., 123.

kad smo preuzeli tuđu, možemo o svojoj produktivno promišljati i premještati perspektive tako da uvijek ostane neki slobodni ostatak, koji se otvara kao produktivni treći prostor.⁹

1.1. Vjeronauk kao mjesto dijaloga i suradnje

Suradnja i dijalog ključni su teološki pojmovi koje je iznjedrila postkonzilska Crkva, vraćajući se na svoje izvore poslanja u obliku služenja.¹⁰ Na Saboru se događa institucionalno prihvaćanje dijaloga kao najdjelotvornijeg oblika komuniciranja sa svime što je autentično ljudsko. Prisjetimo se da se pojam dijaloga pod imenom *colloquium* (razgovor) institucionalno pojavljuje 1964. u enciklici Pavla VI. *Ecclesiam suam*. U njoj Papa teološki obrazlaže dijalog, za koji tvrdi da je nastavak i odraz trajnoga spasenjskog dijaloga između Boga i ljudi, koji tvori samu srž spasenjske povijesti čovječanstva. Papa tvrdi da je pripadnicima drugih religija potrebno priznanje i iskazivanje poštovanja prema različitim duhovnim i moralnim vrijednostima nazočnima u religijama.¹¹ Stoga je N. Bižaca mišljenja da je Drugi vatikanski sabor u dokumentima i konstitucijama kao što su *Gaudium et spes*, *Dei Verbum*, *Lumen gentium*¹², *Nostra aetate*, *Ad gentes* razvijao teološke temelje dijaloga.¹³ Saborski tekstovi se slažu oko toga da su u drugim religijama u većoj ili manjoj mjeri prisutne duhovne vrijednosti i duhovna bogatstva. Te se pozitivne vrijednosti u religijama opisuju kao elementi istine i milosti,¹⁴ kliče Riječi,¹⁵ dobre i istinite stvari,¹⁶ sjemenke kontemplacije,¹⁷ zra-

⁹ Usp. *Isto*, 113-130.

¹⁰ O pojmu i značenju služenja u Katoličkoj Crkvi više u: Jadranka Garmaz, Prezbiter – služitelj i voditelj župne zajednice, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 3, 829-846.

¹¹ Usp. N. Bižaca, O teološkom značenju međureligijskog dijaloga, u: *Ususret brat-skom putovanju. Temelji i dijaloške perspektive teologije religija*, KS, Zagreb, 2013., 194; također Pavao VI., *Ecclesiam suam. Enciklika o putovima kojima Katolička Crkva treba da izvršuje u naše doba svoju zadaću*, KS, Zagreb, 1979., br. 72-73, 111.

¹² Drugi vatikanski koncil, *Dogmatska konstitucija o Crkvi - Lumen gentium*, KS, Zagreb, 2008.

¹³ Usp. Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, KS, Zagreb, 2008., 74.

¹⁴ Drugi vatikanski koncil, *Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve Ad gentes*, KS, Zagreb, 2008., br. 9 (nadalje: AG).

¹⁵ AG 11, 15.

¹⁶ OT 16.

¹⁷ AG 18.

ke istine što prosvjetljuju sve ljude.¹⁸ Upravo zato što u religijama postoje duhovne, moralne i društveno-kulturne vrijednosti, dijalog s njima je smislen, da sve ono što je dobro posijano u srcima ljudi i njihovim religijama kako tvrdi LG 17: „ne bude izgubljeno, već da bude pročišćeno, uzdignuto i usavršeno na slavu Božju, na pomutnju sotone i sreću ljudi“. Prema Bižaci, cijela postkoncilna teologija, napose susreti u Asizu 1986. i 2002. te djelovanje sv. Ivana Pavla II. kao pape međureligijskog dijaloga ne daju nam za pravo međureligijski dijalog shvatiti kao jednu uzgrednu djelatnost, već ga treba shvatiti kao sastavni dio poslanja Crkve.¹⁹ To je poslanje u novijim dokumentima označeno izrazom koji sažima cjelokupno poslanje Crkve u smislu cjelovite evangelizacije. Ona u smislu višeslojnoga, globalnog poslanja Crkve, u dokumentu *Dijalog i navještaj*²⁰ obuhvaća svjedočenje, angažman na ostvarenju društvene pravde, razvoja i oslobođenja, liturgijski život, molitvu, katehezu i izričit navještaj. U enciklici *Redemptoris missio* Papa tvrdi kako Crkva služi Kraljevstvu Božjemu na nekoliko načina: najprije promičući evanđeoske vrijednosti koje su „izraz Kraljevstva te pomažu ljudima prihvatiti Božji plan, a potom svojim svjedočenjem i svojim aktivnostima kao što su dijalog, promicanje ljudskog razvoja, angažman za pravdu i mir“.²¹

Poslijesaborski dokumenti ne svode dijalog na prevladavanje napetosti i osiguranje mira, već se njima izražava sveukupnost međuvjerskih odnosa, i to pozitivnih i konstruktivnih, s osobama i zajednicama drugih religija.²² Stoga se dijalog može klasificirati na sljedeći način: postoji dijalog života, dijalog djela, teološki dijalog i dijalog iskustava. Prema Bižaci, dijalog iskustava najdelikatniji je i najteži, jer nadilazi pojmovnu razinu poznavanja religioznog iskustva drugoga i uključuje razmjenu specifičnih duhovnih iskustava sudionika.²³

¹⁸ Drugi vatikanski koncil, *Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama - Nostra aetate*, KS, Zagreb, 2008., br. 2.

¹⁹ Usp. N. Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, 198.

²⁰ Papinsko vijeće za međureligijski dijalog i kongregacija za evangelizaciju naroda, *Dijalog i navještaj. Razmišljanja i upute o međuvjerskom dijalogu i o navještaju evanđelja Isusa Krista*, Misijaska centrala, Sarajevo, 1992.

²¹ Nikola Bižaca, O teološkom značenju međureligijskog dijaloga, *Crkva u svijetu* 44 (2009.) 2, 192-214, ovdje 199.

²² Usp. *Isto*.

²³ Usp. *Isto*.

1.2. Sadržaj i ciljevi konfesionalnosuradničkog vjeronauka

Budući da su postkoncilski dokumenti iznjedrili dijalog i suradnju kao dvije međusobno uvjetovane opcije poslijesaborskog poslanja Crkve u svijetu, možemo s pravom ustvrditi samorazumljivost suradnje u procesu religijskog/vjerskog poučavanja i učenja. No samo se od sebe nameće pitanje o sadržaju i cilju tog suradničkog vjeronauka, tj. konfesionalnokooperativnog vjeronauka. Usmjerenost ovog oblika vjeronauka je dijaloška i suradnička, jer on nudi „pristup religioznom tumačenju svijeta, potiče razvoj samostalnog stava i odgaja za religioznu toleranciju kao i za sposobnost dijaloga i prosudbe. On u pluralnom društvu nudi važan prinos razvoju identiteta i međusobnom razumijevanju“.²⁴

Zasigurno je religiozni i vjerski odgoj u našem europskom kontekstu potrebniji nego ikad: religija obuhvaća velika područja ljudske kulture, kao što su npr. umjetnost, tehnika, jezik, znanost ili politika. U religiji se čovjek sučeljava s nedohvatljivim uvjetima mogućnosti svoga bitka, s prolaznošću i smrću, životnom srećom i žalosti, ali i s porijeklom i budućnošću, individualnošću i osobnom vrijednošću. Kako se čovjek odnosi prema tome, što ne stoji u njegovoj moći, bitno ga određuje. To određuje njegove strategije usmjeravanja i misaone koncepte. Utoliko religija postavlja pitanja koja ima svaki čovjek.

1.2.1. Postkoncilski vjeronauk je neminovno suradnički i dijaloški

Ne samo teološki i pastoralni već sve više i društveni, tj. religijskodemografski razvoj stavljaju vjeronauk pred mnogovrsne konceptualne i organizacijske izazove. Sve manje je djece u Europi koja se izjašnjavaju kao katolici ili evangelici, u porastu je broj onih koji ne vjeruju, a povećava se broj muslimanske djece. Stoga kršćani, osobito u Srednjoj i Zapadnoj Europi postaju manjina te biskupi u Njemačkoj predlažu povremenu suradnju s drugim kršćanskim Crkvama kako bi im se omogućio konfesionalni vjeronauk. Stoga je u proteklih petnaestak godina razvijeno nekoliko projektnih modela konfesionalnosuradničkog vjeronauka u nekim njemačkim pokrajinama. Tamo gdje vjeronauk više nije moguće poučavati u jedinstvenim konfesionalnim skupinama ili gdje ekumenska suradnja nudi

²⁴ Usp. Für einen zukunftsfähigen Religionsunterricht, na: [http://www.zdk.de/veroeffentlichungen/erklaerungen/detail/Fuer-einen-zukunftsfahigen-Religionsunterricht-konfessionell-kooperativ-dialogisch-240Q/\(10.04.2018.\)](http://www.zdk.de/veroeffentlichungen/erklaerungen/detail/Fuer-einen-zukunftsfahigen-Religionsunterricht-konfessionell-kooperativ-dialogisch-240Q/(10.04.2018.)). Ove smjernice imaju pet poglavlja i glase: Vjeronauk - potrebniji nego ikad; pravno utemeljen i otvoren za društvene izazove; suradnički i dijaloški vjeronauk; dati lice kršćanskoj vjeri u školi; vjeronauk umrežen s izvanškolskim mjestima učenja (nadalje: Für einen zukunftsfähigen Religionsunterricht).

nove mogućnosti učenja vjere, predaju vjeroučitelji katoličke i evangeličke vjere u povremeno miješanim konfesionalnim skupinama. Temelj tih suradnja je zajednička vjera u Krista. Pri tome se ne radi o nadkonfesionalnom kršćanskom vjeronauku, već o suradničkom katoličkom ili evangeličkom vjeronauku. Za njega su nužne ne samo školske organizacijske promjene nego i religijskodidaktičke: traži se iznalaženje zajedničkih točki između obiju vjera, ali i ispravno postupanje prema razlikama, te se govori o već spomenutom transkulturalnom vjeronauku i o suradnji religija u tzv. trećem prostoru.

Do sada je unutar konfesionalnosuradničkog vjeronauka sklopljeno samo nekoliko službenih sporazuma o suradnji Katoličke i Evangeličke crkve u malom broju njemačkih pokrajina. Iz demografskih i migracijskih razloga Njemačka biskupska konferencija potiče biskupije da uskoro sklope odgovarajuće sporazume s evangeličkom mjesnom crkvom. Osim evangeličko-katoličke suradnje potrebno je razviti i suradnju s drugim kršćanskim vjeroispovijestima, ali i s drugim religijama, i to na temelju društvenog nauka Katoličke Crkve i bioetičkih načela: poštivanja života od početka, čuvanja integriteta osobe i dr. U tu svrhu potrebno je izgraditi oblike dijaloga i modele zajedničkog rada među vjeroučiteljima oko zajedničkih vjeronaučnih sati i međureligijskih projekata. Međureligijska i konfesionalna suradnja na području vjeronaučne nastave otvaraju mogućnosti za međusobno upoznavanje, intenziviraju religiozni dijalog, razvijaju razmjenu perspektiva i jačaju jezičnu sposobnost učenika i učenica da na temelju vlastite religije i vjere pronađu svoj životni smisao i obrazlože ga. Osobito je važno da vjeroučenici steknu kršćansku praksu življenja na temelju svoje vjere te u svakodnevicu integriraju moralna i etička načela na kojima se temelji kršćanska vjera. Iz tog razloga konfesionalna suradnja se čini pravim putem aktivnosti u pluralnom društvu u smislu prijavljivanja zajedničkih projekata, izvođenja zajedničkih akcija, promicanja kršćanskih vrednota i zauzimanja za njih.

1.2.2. Obilježja vjeronauka u budućnosti: konfesionalnost, razvoj kvalitete i ekumenska suradnja

Prema J. Woppowi osiguranje budućnosti konfesionalnog vjeronauka ne može se odvojiti od osiguranja razvoja kvalitete vjeronauka, niti od pitanja ekumenske i međureligijske suradnje, jer ta trostruka usmjerenost, konfesionalna budućnost-razvoj kvalitete-ekumenska suradnja, predstavlja međusobno ovisne elemente.²⁵

²⁵ Usp. Jan Woppowa, Zur Relevanz der neuen bischöflichen Erklärung zum RU, *Katechetische Blätter*, 142 (2017.), 62.

Načelo proširene suradnje²⁶ korak je dalje od projektne povremene suradnje i potrebno ga je crkveno-politički i formalno potvrditi jer je „budućnost visoko kvalitetnog vjeronauka u školi nužno povezana s uspostavom konceptualnog i didaktičkog razvoja oblika proširene suradnje, tj. povremene nastave u miješanim konfesionalnim grupama tijekom duljeg vremenskog razdoblja“. Stoga se nameće potreba razvijanja različitih modela kontekstno specifične i regionalne suradnje te osiguravanja nužnih okvira suradnje.²⁷

U tom kontekstu nameće se pitanje o realizaciji očuvanja konfesionalnosti koja se ne smije zamijeniti s izoliranjem, odvajanjem, ograničenjem od drugih. Konfesionalnost se shvaća u smislu sposobnosti dijaloga, identiteta sposobnog za pluralnost koja se razvija iz sposobnosti za razumijevanje perspektiva, religiozne orijentacije i stajališta te religioznih usmjerenja drugoga. Na taj se način učenici uče kako zauzeti vlastiti stav na temelju svoje vjere i pred drugima ga zastupati. To je oznaka kvalitete konfesionalnog vjeronauka.

Drugo pitanje na koje je potrebno odgovoriti jest osiguranje razvoja kvalitete konfesionalnog vjeronauka. Kao obrazovni predmet vjeronauk pripada kurikulumu škole i mora osiguravati sve parametre školskog predmeta, ali isto tako imati potporu župne kateheze, što mu osigurava crkveni profil.

Treće pitanje odnosi se na vrednovanje postojeće prakse ekumenske i međureligijske suradnje s ciljem da se potakne i pronađe model regionalne suradnje. Na taj se način otvara mogućnost proširene suradnje s drugim kršćanskim i religijskim zajednicama, koja predviđa formiranje povremenih miješanih konfesionalnih vjeronaučnih skupina.

---

²⁶ Cijelo poglavlje poziva se na dokument „Für einen zukunftsfähigen Religionsunterricht“, a dijelom ga i prevodi. Ovdje br. 14.

²⁷ Prema Programu katoličkog vjeronauka HNOS iz 2006. (usp. http://www.nku.hbk.hr/images/pdf_documents/plan_i_program-OS_sluzbeni.pdf, 10. 04. 2018.). Opći odgojno-obrazovni ciljevi koji se odnose na konfesionalnu suradnju su: Upoznati druge i različite od sebe te izgraditi osjećaj poštovanja prema drugim (različitim) kulturama, konfesijama i religijama (ekumenska i dijaloška dimenzija); otkriti uzroke sukoba i nerazumijevanja između roditelja i djece, među odraslima, među ljudima i narodima i osposobiti ih za prevladavanje sukoba i nerazumijevanja da bi izgradili skladan osobni i društveni život. Sadržaji koji se tematski fokusiraju na ekumenske i međureligijske teme i eksplicite omogućuju suradnju u osnovnoj školi su sljedeći: V. razred, tematska cjelina: Religija u životu čovjeka: Božji tragovi - 8 sati; VII. Razred, tematska cjelina: Židovski narod i vjera - 5 sati i tematska cjelina: Da svi budu jedno - 7 sati; VIII. razred, tematska cjelina: Čovjekovo traganje za živim Bogom - 8 sati.

2. IZAZOVI KOJI PREDSTOJE MJESNIM VJEROUČITELJIMA I VJERONAUKU NA INSTITUCIONALNOJ I ZNANSTVENOJ RAZINI

2.1. Vjeronauk kao teološko mjesto i mjesto učenja ekumenizma

Radi demografskih i društvenih razloga pritisak na opravdanost konfesionalnog vjeronauka bit će sve veći. Suradnički vjeronauk ne smije zanemariti koncilsko načelo hijerarhije istina, jer se razlike i međusobne sličnosti ne bi smjelo samo staviti jedne pored drugih; konfesionalni se vjeronauk mora odvijati sa sviješću o konfesionalnosti i senzibilnosti za razlike, s ciljem učenja konfesionalnih posebnosti i zajedničkog temelja. Nadalje, potrebno je promicati ekumensko-teološki dijalog kako bi vjeronauk ostao posebno područje koje u smislu *loci theologici* treba dati svoj doprinos ekumenizmu i međureligijskom dijalogu: na taj će način konfesionalni vjeronauk postati specifično i avangardno mjesto ekumenskog učenja.

No takav se vjeronauk treba razlikovati od nadkonfesionalnog kršćanskog vjeronauka, za koji je odgovorno više kršćanskih Crkava, jer je na temelju postojećih teoloških razlika takav vjeronauk nemoguć.

2.2. Ciljevi i didaktička načela

Prema autorima Marker i Ritz potrebno je razviti didaktička načela za suradnju obaju predmeta kako bi se izbjegla konfesionalistička ili konfesionalno kriva rješenja.²⁸ Subjekt je u središtu ovog procesa te razvoj njegova religioznog dijaloga, religiozne prosudbe i religioznog identiteta učenika. Tek na drugome mjestu nalazi se produbljeni smisao za konfesionalnu pripadnost, crkvenost, koja je relevantna za oblikovanje vlastitog života. Za usvajanje ovog cilja učenja, „biti svjestan i sposoban suočiti se s različitostima i u isti mah oblikovati vlastiti stav“, potrebno je njegovati načelo sučeljavanja perspektiva. Taj je projekt izazovan, kako za učilišta radi razvijanja programa i osiguravanja potrebnih kompetencija, tako i za vjeronauk radi daljnjeg razvijanja prakse.

²⁸ Usp. Christian Marker – Wolfgang Ritz, *Fuer RU in konfessioneller Kooperation qaulifizieren. Ein Modellprojekt in Hessen*, *Katechetische Blätter*, (2018.) 2, 117-121.

2.3. Profesionalni izazovi za vjeroučitelje

Prema Konstantinu Lindneru, konfesionalnosuradnički vjeronauk zasigurno je izazov za profesionalne kompetencije vjeroučitelja te osobito zahtijeva usvajanje novih predmetno-znanstvenih i specifičnih kompetencija²⁹. Izazovi za vjeroučitelje odnose se na proučavanje vlastitih materijala i načina poučavanja, traže tajnu budnost zbog činjenice da se u razredu nalaze djeca dviju konfesija te stoga uključuju i kritičnost prema usvajanju kompetencija, odnosno zauzimanju konfesionalno specifičnih pogleda i stavova. Također, pred vjeroučitelja se stavlja zadaća spremnosti upuštanja u novo: poučavati u različitim oblicima suradnje – biti senzibilan za razlike i konfesionalno svjestan svoje pozicije.³⁰ Nadalje, potrebno je njegovati spremnost razvijanja vlastite konfesionalnosti i duhovnosti, osobito tražanja za osobnom i nastavnim relevantnošću konfesionalnosti. Upravo se relevantnost konfesionalnog profila vjeronauka u međukonfesionalnoj suradnji pokazala odlučujućom u mnogim istraživanjima takvog vjeronauka u pokrajinama Baden Württemberg i Donjoj Saskoj.³¹

2.4. Poticaji za dijalog i daljnju suradnju

Glede spomenutih izazova pretpostaviti je da će se izobrazba budućih vjeroučitelja mijenjati i da se osobito u prvoj i drugoj fazi dijelovi izobrazbe usmjeravaju na postignuće ekumensko-teoloških kompetencija koje slijede dijaloške i suradničke scenarije učenja i poučavanja i pri tome razvijaju specifičnu religijskodidaktičku kompetenciju. S druge strane, povećava se potreba za cjeloživotnim učenjem vjeroučitelja. To se tiče svih konfesija i njihovih obrazovnih ustanova te razvijanja instituta za cjeloživotno učenje, ali i zajedničkih oblika cjeloživotnog učenja.

Naposljetku su i sami vjeroučitelji osobno pred izazovom ostvarenja dijaloga i zauzimanja za iniciranje zajedničke suradnje u mješanim konfesionalnim skupinama. To na razini škole podrazumijeva njegovanje dijaloga među različitim razrednim odjelima. Vjeroučitelji zajedno s roditeljima, u suradnji s biskupima mogu predlagati

---

²⁹ Usp. Konstantin Lindner – Henrik Simojoki, *Konfessionelle Kooperation – didaktisch: warum, wie und was es noch braucht*, *Katechetische Blätter*, (2018.) 2, 91.

³⁰ Usporedi *Für einen zukunftsfähigen Religionsunterricht*, br. 33.

³¹ Usp. *Isto*, br. 64-65.

načine konfesionalne i dijaloške suradnje te konstruktivno organizirati konkretne korake društvenog angažmana na temelju kršćanske bioetike i socijalnog nauka Crkve.

3. TEMELJI KONFESIONALNOG I SURADNIČKOG VJERONAUKA U HRVATSKOJ

U Programu katoličkog vjeronauka za osnovne škole vrlo je jasno utemeljenje vjeronauka. Tako je osim na teološko-crkvenim i antropološko-pedagoškim razlozima vjeronauk impostiran i na povijesno-kulturnim i društveno-kulturnim razlozima. Upravo potonji u današnje vrijeme dobivaju na snazi. U Programu su jasno navedena načela za realizaciju vjeronaučne nastave. Tako se redom inzistira na načelu vjernosti Bogu i čovjeku, pri čemu se zahtijeva prilagodba teološkog govora današnjem čovjeku ili religijskodidaktička transpozicija; zatim se traži poštivanje načela inkarnacije i postupnosti; zatim prilagodba osobama, središnjost Isusa Krista, prvenstvo međusobnih odnosa i pedagogija znakova. Sva ta načela imaju uporište u Općem direktoriju za katehezu i kao takva su odlučujuća i za konfesionalnost, tj. za suradnju u vjeronaučnoj nastavi. Važnost tih načela vidljiva je u opisu svrhe vjeronauka u osnovnoj školi, a to je „sustavno i što cjelovitije dijaloško i ekumenski vrlo otvoreno upoznavanje kršćanske vjere u učenju, slavljenju i življenju“. Ostvarenje odgojno-obrazovnih ciljeva i ishoda Programa uvjetovano je ekumenskom i dijaloškom otvorenosću vjeronauka, te se ti ciljevi izrijekom prema Programu planiraju provesti osobito u petom, sedmom i osmom razredu osnovne škole.

Istraživanja dosadašnjeg konfesionalnosuradničkog vjeronauka u Njemačkoj pokazuju da je zajednička polazna točka svih vjerskih zajednica zahtjev za konfesionalnim vjeronaukom.³² Tako možemo sa sigurnošću ustvrditi da će vjeronauk u budućnosti zasigurno biti konfesionalan, jer se jedino u njemu vjerski identitet može oblikovati i „vjerodostojno poučavati“.³³

³² Skupina njemačkih sveučilišnih profesora religijske pedagogije i katehetike ove je godine potpisala pismo naslovljeno: Konfesionalni, suradnički, kontekstualan – smjernice za vjeronauk koji ima budućnost. Usp. Damit der Religionsunterricht in Deutschland zukunftsfähig bleibt, *Katechetische Blätter*, 142 (2017.) 1, 67-69.

³³ Bernd Schröder - Albert Biesinger, Konfessionelle Kooperation und der Stand ihrer religionspädagogischen Erforschung, *Jahrbuch der Religionspädagogik*, 32 (2016.), 85.

Konfesionalni vjeronauk prema navedenim istraživanjima djeluje na učenike tako da dijaloški uče svoju vjeru. Preko primjera i uzora, uz izbjegavanje stereotipa, uče se dijalogu i poštivanju drugoga. Od vjeroučitelja dobivaju životno usmjerenje, jer vjeroučitelji koji ih prate i poučavaju u vjeri i sami sudjeluju u praksi vlastite vjerske zajednice. Stoga pripadnost jednoj zajednici nije sužavanje, već pridonosi pronalaženju novih putova autentičnog življenja vjere i prenošenju smisla kršćanskog puta. Kršćanstvo i postoji samo kao konfesionalno, barem kad se radi o praktičnom življenju vjere. Stoga, ako se od vjeronauka ne želi učiniti religijska kultura, potrebno je da vjeroučitelji iz svoga životnog i vjerskog iskustva mogu pokazati vjeroučenicima kako se vjera živi i slavi, kao i da mogu s njima podijeliti svoje sumnje i traganja, šutnju pred otajstvom Boga. Iz tog razloga će i konfesionalnosuradnički vjeronauk biti izvrsniji ako vjeroučitelji budu uspjeli u njega unijeti osobnu povezanost s vlastitom vjerom.

Vjeronauk koji ima budućnost je suradnički. Na temelju kršćanskog ekumenskog usmjerenja prema nužnosti dijaloške suradnje među religijama i religijskog okreta što ga doživljava Europa s imigracijama i migracijama, potrebno je jačati i izgrađivati konfesionalnu suradnju te je institucionalno štititi. To znači da će u različitim suradničkim oblicima učenja biti potrebno pronaći zajedničke odgovore s obzirom na hitna pitanja sadašnjeg trenutka. To zahtijeva pojačano umrežavanje i kreativnu suradnju s tzv. alternativnim predmetima, kao i među vjeronaukom drugih religija. Cilj je potaknuti partnerske i dijaloške procese učenja i obraditi teme u međureligijskom horizontu.³⁴

Vjeronauk koji ima budućnost je kontekstualan. Situacija s vjeronaukom razlikuje se od škole do škole i od mjesta do mjesta. Zbog toga je potrebno postojeće regionalne koncepte suradnje prihvatiti i spoznati kao kontekstualne odgovore. Također je potrebno razviti vjeronaučne koncepte i oblike suradnje koji odgovaraju okolnostima u kojima se nalazi škola, župna zajednica ili vjeronauk u određenoj županiji ili kraju.³⁵ Stoga vjeronauk koji se fiksira samo na pripadnost određenoj konfesiji neće biti cjelovit iz obrazovne perspektive usvajanja cjelovite religiozne kompetencije i ekumenskih nastojanja Katoličke Crkve.

Ova tri obilježja: konfesionalnost, suradnja i kontekstualnost zasigurno će odrediti vjeronauk u budućnosti. Taj smjer vjeronauka

³⁴ Usp. Schroeder - Biesinger, *Konfessionelle Kooperation*, 86.

³⁵ Usp. *Für einen zukunftsfähigen Religionsunterricht*, br. 68.

uka zacrtali su i crkveni dokumenti Drugoga vatikanskog sabora, osobito Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, Dekret *Ad gentes*, *Nostra aetate*, kao i enciklika *Redemptoris missio*. Na tragu dijaloga i misijskog otvaranja Crkve prema svijetu katolička je Crkva prepoznala potrebu izlaska prema novim društvenim svjetovima i pojavama te kulturnim prostorima i modernim areopazima.

Osobita područja ekumenske suradnje otvaraju se u području sredstava društvenog priopćavanja, kršćanske prisutnosti u urbanim središtima i velikim gradovima, a obuhvaćaju pitanja mira i solidarnosti, socijalne pravde i kršćanskog zalaganja za dobro čovjeka i svijeta, zauzimanje za prosperitet obitelji³⁶ i društva. Katolička Crkva ima jasno razrađen socijalni nauk, koji može biti polazna točka za mnoge zajedničke projekte na razini škole ili župne zajednice.

3.1. Neka vjeronaučna načela konfesionalnosuradničke vjeronaučne nastave

Poseban izazov konfesionalnosuradničkom vjeronauku jest pitanje odnosa prema nekršćanima i dijaloga s nekršćanskim religijama kao i pitanje prioriteta i hijerarhije istina u ekumenskom navještanju. Može li se Isusa Krista propovijedati stavljajući ga uz bok vođama drugih religija ili je pak on jedini Otkupitelj cijeloga svijeta i svih ljudi? Budući se u središtu katoličkog navještaja nalazi načelo kristocentrizma, po kojem je potrebno Krista staviti u središte navještaja te sudionike navještaja dovesti u zajedništvo s Isusom Kristom, to načelo ostaje središnje i u konfesionalnosuradničkom vjeronauku. Sljedeće neizostavno načelo jest načelo hijerarhije istina obrazloženo u dekretu *Unitatis redintegratio* br. 11. Ono nas podsjeća da postoji „hijerarhija katoličke nauke već prema njenoj različitoj povezanosti s temeljem kršćanske vjere“. Stoga je trojstveni kristocentizam evanđeoske poruke kriterij za kooperativan katolički vjeronauk. Taj kriterij ujedno podsjeća da je u ekumenskom dijalogu potrebnije istine vjere odvagivati negoli ih samo nabrajati. Upravo ta sposobnost uočavanja proporcija među istinama kršćanske vjere potaknut će njihovo autentičnije življenje i veću ekumensku otvorenost.³⁷

³⁶ Usp. Jozef Stala, *Christliche Wahrheiten als Fundament einer inhaltsreichen Religionserziehung in der Familie, The Person and the Challenges*, 5 (2015.) 2, 137-148.

³⁷ Usp. Đuro Zalar, *Smisao načela o hijerarhiji istina katoličke vjere i njegovo značenje u katehizaciji, Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 3, 31-56. Usp. Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000., 94-118.

Kako je pojam Kraljevstva Božjeg središte kršćanskog navještaja jer je Isus naviještao Kraljevstvo Božje, onda se u konfesionalnosuradničkom vjeronauku Kraljevstvo Božje nudi kao sinteza naviještanja evanđelja i zauzimanja za čovjeka i njegovo dostojanstvo. To znači da svaki čovjek u Crkvi može pronaći svoj put spasenja i svoje dostojanstvo (RM 14). Budući da je Kraljevstvo Božje Božja i ljudska stvarnost koja zahtijeva promicanje božanskih i ljudskih vrijednosti, i Crkva je „sva Kristova i sva ljudska“³⁸ te je ona klica, znak i instrument Kraljevstva Božjeg.³⁹ Upravo je „put dijaloga jedini put da se pruži iskreno svjedočanstvo za Isusa Krsta“.⁴⁰

ZAKLJUČAK

U vremenu (i)migracija i sve većih izazova za konfesionalnu vjeronaučnu nastavu, izazovi vjeronauka se povećavaju, osobito glede njegove teološke, ali i obrazovno-političke relevantnosti. Jačanje relevantnosti konfesionalnosti i razvijanje modela suradnje s drugim kršćanskim Crkvama i drugim religijama, uzimajući u obzir kontekstualne i personalne uvjete dijaloga i suradnje, jedno je od pitanja opstanka vjeronauka u budućnosti. Katolička se Crkva od II. vatikanskog sabora snažno opredijelila za kontekstualnost i dijalošku solidarnu suradnju. U današnje vrijeme, sve većeg nasilja i terora, pogibelji i ratova, (i)migracija i miješanja stanovništva Europe, potrebno je obnoviti teologiju dijaloga i suradnje i implementirati je na osobnoj razini i u području vjeronauka. Vjeronauk je dio evangelizacijskog i dijakonijskog poslanja Crkve da bude na spasenje svim ljudima te pomoć djeci da shvate svoj život kao poslanje.⁴¹ Zbog toga su najprije pozvani biskupi da zajedno s Evangeličkom i Pravoslavnom Crkvom te s drugim kršćanskim Crkvama i državnim školskim sustavom omoguće određene strukture suradnje, potaknu visokoškolske ustanove i pomognu im organizirati programe cjeloživotnog obrazovanja; valja poticati razvoj religijskodidaktičkih materijala i udžbenika te poticati vjeronaučne projekte suradnje miješanih konfesionalnih skupina u socijalnom, kulturnom i karitativnom području. Na visokim je učilištima potrebno razvijati ponajprije teološke, a zatim religijskodidaktičke smjernice i standarde s obzirom na kon-

---

³⁸ Usp. RM 19.

³⁹ Usp. RM 18.

⁴⁰ RM 55-57.

⁴¹ Papa Franjo, *Apostolska pobudnica Gaudete et exsultate, O pozivu na svetost u današnjem svijetu*, Veritas – Glasnik sv. Antuna Padovanskog, Zagreb, 2018., 23.

cepciju i organizaciju suradničkog vjeronauka i potvrditi ih u praksi. Za početak je važno pojačati projektnu suradnju među vjeroučiteljima različitih vjeroispovijesti, ali i s alternativnim predmetima, kao što je etika, ili nadopunjujućim, kao što je npr. filozofija. U jeku reforme hrvatskog školstva u smjeru osiguravanja kvalitete udžbenika njihovim vaganjem i kvalitete nastave nabavom tableta, tzv. škole za život (?), nameće se potreba organiziranja različitih oblika stručne i didaktičke potpore vjeroučiteljima u smislu cjeloživotnog učenja radi jačanja odgojnih kompetencija učitelja te razvijanja njihovih osobnih, teoloških, dijaloških i interreligioznih kompetencija. U tome mogu biti od pomoći oblici holističkog poučavanja i učenja,⁴² grupne dinamike i izvanučioničke nastave, projektnih tjedana i drugih vrsta društveno korisnog učenja, koji su pogodni za jačanje ekumenskog i međureligijskog dijaloga,⁴³ osobito za implementaciju kršćanskih bioetičkih i društvenoetičkih načela.

SOME ELEMENTS AND PRINCIPLES OF CONFSSIONAL COOPERATION IN RELIGIOUS EDUCATION

Summary

The paper analyzes the reasons, content and terms of confessional cooperation in the teaching of Catholic religious education. The paper examines some elements that provide conditions for confessional cooperation in religious education and tries to produce some catechetical principles for confessional cooperation in religious education teaching, after the example and experiences from FR Germany. The second part of the paper presents the challenges that religious education will face regarding the practice, institutional and scientific level and local catechists. In the third part, within the socio-cultural and religious context of the Republic of Croatia, religious education is defined as a theological place into which the

⁴² Na mrežnim stranicama Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Splitu nalaze se takvi programi, kao npr. program holističkog učenja iz kršćanske gestalt pedagogije, ljetni međunarodni seminar iz grupne dinamike „Interakcija usmjerena na temu“ i drugi programi cjeloživotnog učenja (www.kbf.unist.hr, 27. 12. 2018.).

⁴³ Usp. *Evangelii gaudium* br. 49.: Nadam se da nas mnogo više nego strah da ćemo pogriješiti pokreće strah od zatvaranja u strukture koje nam daju lažni osjećaj sigurnosti, u norme koje nas pretvaraju u neumoljive suce, u navike u kojima se osjećamo mirni, dok je vani gladno mnoštvo, a Isus nam bez prestanka ponavlja: „podajte im vi jesti“ (Mk 6, 37).

didactic principles of holistic and group teaching as well as the contents of social teaching of the Catholic Church need to be integrated, thus building the foundations of open and cooperative teaching, of interreligious and ecumenical character, based on the Council teaching, on bioethical principles and on the contents of social teaching of the Catholic Church.

Key words: confessionality, cooperative teaching, cooperative religious education, interreligious cooperation, ecumenism, third space